(טז) לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃

טז אֵיזִיל וְתִכְנוֹשׁ יָת סָבֵי יִשְׂרָאֵל, וְתֵימַר לְהוֹן יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן אִתְגְּלִי לִי, אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לְמֵימַר: מִדְכַּר דְּכִירְנָא יָתְכוֹן, וְיָת דְּאִתְעֲבִיד לְכוֹן בְּמִצְרָיִם.

רש"י את זקני ישראל: מיוחדים לישיבה. וא"ת זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ס' רבוא:

(יז) וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

יז וַאֲמָרִית, אַסֵּיק יָתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי, לַאֲרַע כְּנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי, וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי לַאֲרַע עָבְדָא חֲלַב, וּדְבַשׁ.

(יח) וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

יח וִיקַבְּלוּן, מִנָּךְ; וְתֵיתֵי אַתְּ וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת מַלְכָּא דְמִצְרַיִם, וְתֵימְרוּן לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי אִתְקְרִי עֲלַנָא, וּכְעַן נֵיזִיל כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא, וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא.

רש"י ושמעו לקלך: מאליהם כיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים יעקב אמר להם ואלקים פקוד יפקוד אתכם יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם: נקרה עלינו: לשון מקרה וכן ויקר אלהים. ואנכי אקרה כה. אהא נקרה מאתו הלום:

(יט) וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃

יט וּקְדָמַי גְּלֵי אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק יָתְכוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם, לְמֵיזַל, וְלָא, מִן קֳדָם דְּחֵילֵיהּ תַּקִּיף.

רש"י לא יתן אתכם מלך מצרים להלך: אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך: לא יתן: לא ישבוק. כמו על כן לא נתתיך. לא נתנו אלהים להרע עמדי. וכלן לשון נתינה הם. ויו"מ ולא ביד חזקה. ולא בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה תקיף. משמו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי:

(כ) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃

כ וְאֶשְׁלַח יָת מַחַת גְּבוּרְתִי, וְאֶמְחֵי יָת מִצְרָאֵי, בְּכֹל פְּרִישָׁתַי, דְּאַעְבֵּיד בֵּינֵיהוֹן; וּבָתַר כֵּין, יְשַׁלַּח יָתְכוֹן.

(כא) וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃

כא וְאֶתֵּין יָת עַמָּא הָדֵין לְרַחֲמִין, בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי; וִיהֵי אֲרֵי תְהָכוּן, לָא תְהָכוּן רֵיקָנִין.

(כב) וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃

כב וְתִשְׁאַל אִתְּתָא מִשְּׁבֵבְתַהּ וּמִקָּרִיבַת בֵּיתַהּ, מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין; וּתְשַׁוּוֹן, עַל בְּנֵיכוֹן וְעַל בְּנָתְכוֹן, וּתְרוֹקְנוּן, יָת מִצְרָיִם.

רש"י ומגרת ביתה: מאותה שהיא גרה אתה בבית: ונצלתם: כתרגומו ותרוקנון. וכן וינצלו את מצרים. ויתנצלו בני ישראל את עדים והנו"ן בו יסוד. ומנחם חברו במחברת צד"י עם ויצל אלהים את מקנה אביכם. אשר הציל אלהים מאבינו. ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחיר"ק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם. כמו ונסחתם מן האדמה. ונתתם ביד אויב. ונגפתם לפני אויביכם. ונמקתם בתוכה. ואמרתם נצלנו לשון נפעלנו. וכל נו"ן שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה כגון נו"ן של נוגף נושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד בשו"א בחטף. כגון ונשאתם את אביכם. ונתתם להם את ארץ הגלעד. ונמלתם את בשר ערלתכם. לכן אני אומר שזאת הנקודה בחיר"ק מן היסוד היא יסוד שם דבר נצול הוא מן הלשונות הכבדים. כמו דבור כפור למוד כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחיר"ק כמו ודברתם אל הסלע. וכפרתם את הבית. ולמדתם אותם את בניכם:

ד (א) וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃

א וַאֲתֵיב מֹשֶׁה, וַאֲמַר, וְהָא לָא יְהֵימְנוּן לִי, וְלָא יְקַבְּלוּן מִנִּי: אֲרֵי יֵימְרוּן, לָא אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ.

(ב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה (מַה־זֶּה) בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃

ב וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ, מָא דֵין בִּידָךְ; וַאֲמַר, חֻטְרָא.

רש"י מזה בידך: לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים. ופשוטו כאדם שאומר לחברו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אומר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ:

(ג) וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃

ג וַאֲמַר רְמֵהִי לְאַרְעָא, וּרְמָהִי לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוְיָא; וַעֲרַק מֹשֶׁה, מִן קֳדָמוֹהִי.

רש"י ויהי לנחש: רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל באומרו לא יאמינו לי ותפש אומנותו של נחש:

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃

ד וַאֲמַר יְיָ, לְמֹשֶׁה, אוֹשֵׁיט יְדָךְ וְאַחֵיד בְּדֻנְבֵיהּ; וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וְאַתְקֵיף בֵּיהּ, וַהֲוָה לְחֻטְרָא בִּידֵיהּ.

רש"י ויחזק בו: לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא. ויחזיקו האנשים בידו. והחזקתי בזקנו. כל לשון חזוק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה הוא:

(ה) לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃

ה בְּדִיל דִּיהֵימְנוּן, אֲרֵי אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְהוֹן אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ דְּיִצְחָק, וֵאלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב.

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃

ו וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עוֹד, אָעֵיל כְּעַן יְדָךְ בְּעִטְפָּךְ, וְאָעֵיל יְדֵיהּ, בְּעִטְפֵּיהּ; וְאַפְּקַהּ, וְהָא יְדֵיהּ חִוָּרָא כְּתַלְגָּא.

רש"י מצרעת כשלג: דרך צרעת להיות לבנה. אם בהרת לבנה היא אף באות זה רמז לו שלשון הרע סיפר באומרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע:

(ז) וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃

ז וַאֲמַר, אֲתֵיב יְדָךְ לְעִטְפָּךְ, וַאֲתֵיב יְדֵיהּ, לְעִטְפֵּיהּ; וְאַפְּקַהּ, מֵעִטְפֵּיהּ, וְהָא תָּבַת, הֲוָת כְּבִסְרֵיהּ.

רש"י ויוציאה מחיקו והנה שבה: מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו:

(ח) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן׃

ח וִיהֵי, אִם לָא יְהֵימְנוּן לָךְ, וְלָא יְקַבְּלוּן, לְקָל אָתָא קַדְמָאָה וִיהֵימְנוּן, לְקָל אָתָא בָתְרָאָה.

רש"י והאמינו לקול האות האחרון: משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה:

(ט) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃

ט וִיהֵי אִם לָא יְהֵימְנוּן אַף לִתְרֵין אָתַיָּא הָאִלֵּין, וְלָא יְקַבְּלוּן מִנָּךְ וְתִסַּב מִמַּיָּא דִּבְנַהְרָא, וְתֵישׁוֹד לְיַבֶּשְׁתָּא; וִיהוֹן מַיָּא דְּתִסַּב מִן נַהְרָא, וִיהוֹן לִדְמָא בְּיַבֶּשְׁתָּא.

רש"י ולקחת ממימי היאור: רמז להם שבמכה ראשונה נפרע מאלוהותם (פירוש כשהקב"ה נפרע מן האומות נפרע מן אלהיהם תחלה שהיו עובדים לנילוס המחייה אותם ונהפכם לדם. ברש"י ישן): והיו המים וגו': והיו והיו שני פעמים. נראה בעיני אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שמעתי אומר שבידו הם נהפכים לדם ואף כשיירדו לארץ יהיו בהוייתן אבל עכשיו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת:

(י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי׃

י וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ, בְּבָעוּ יְיָ, לָא גְּבַר דְּמִלּוּל אֲנָא אַף מֵאִתְמָלֵי אַף מִדְּקַדְמוֹהִי, אַף מֵעִדָּן דְּמַלֵּילְתָּא עִם עַבְדָּךְ: אֲרֵי יַקִּיר מַמְלַל וְעַמִּיק לִישָׁן, אֲנָא.

רש"י גם מתמול וגו': למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו. מתמול שלשום מאז דברך הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביום הז' שאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו. וכל זה שלא היה רוצה לטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר (הלא אהרן אחיך הלוי וגו' ועוד נאמר לעלי הכהן) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים הוא אהרן. וכן ואודע להם בארץ מצרים וגו' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה: כבד פה: בכבדות אני מדבר ובלשון לע"ז בלב"ו:

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה׃

יא וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ, מַאן שַׁוִּי פֻּמָּא לֶאֱנָשָׁא, אוֹ מַאן שַׁוִּי אִלְּמָא, אוֹ חַרְשָׁא אוֹ פַתִּיחָא אוֹ עַוִּירָא הֲלָא אֲנָא, יְיָ.

רש"י מי שם פה וגו': מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם: מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו חרשים שלא שמעו בצוותו עליך ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת (תנחומא). הלא אנכי: ששמי ה' עשיתי כל זאת:

(יב) וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר׃

יב וּכְעַן, אִיזֵיל; וּמֵימְרִי יְהֵי עִם פֻּמָּךְ, וְאַלְּפִנָּךְ דְּתְמַלֵּיל.

(יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח׃

יג וַאֲמַר, בְּבָעוּ יְיָ; שְׁלַח כְּעַן, בְּיַד מַאן דְּכָשַׁר לְמִשְׁלַח.

רש"י ביד תשלח: ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן. ד"א ביד אחר שתרצה לשלוח שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה:

(יד) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ׃

יד וּתְקֵיף רֻגְזָא דַּיְיָ בְּמֹשֶׁה, וַאֲמַר הֲלָא אַהֲרֹן אֲחוּךְ לֵיוָאָה גְּלֵי קֳדָמַי, אֲרֵי מַלָּלָא מְמַלֵּיל הוּא; וְאַף הָא הוּא נָפֵיק לְקַדָּמוּתָךְ, וְיֶחְזִנָּךְ וְיֶחְדֵּי בְּלִבֵּיהּ.

רש"י ויחר אף: רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון. אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם. הלא אהרן אחיך הלוי שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה לוי שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי: הנה הוא יוצא לקראתך: כשתלך למצרים: וראך ושמח בלבו: לא כשאתה סבור שיהיה מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה. ומשם זכה אהרן לעדיי החשן הנתון על הלב:

(טו) וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃

טו וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ, וּתְשַׁוֵּי יָת פִּתְגָּמַיָּא בְּפֻמֵּיהּ; וּמֵימְרִי, יְהֵי עִם פֻּמָּךְ וְעִם פֻּמֵּיהּ, וְאַלֵּיף יָתְכוֹן, יָת דְּתַעְבְּדוּן.

(טז) וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃

טז וִימַלֵּיל הוּא לָךְ, עִם עַמָּא; וִיהֵי הוּא יְהֵי לָךְ לִמְתֻרְגְּמָן, וְאַתְּ תְּהֵי לֵיהּ לְרַב.

רש"י ודבר הוא לך: בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכלם לשון על הם: יהיה לך לפה: למליץ לפי שאתה כבד פה: לאלהים: לרב ולשר:

(יז) וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃

יז וְיָת חֻטְרָא הָדֵין, תִּסַּב בִּידָךְ, דְּתַעְבֵּיד בֵּיהּ, יָת אָתַיָּא.